

УДК 352.02+33:339.9(477)

РОЗВИТОК ЕКСПОРТУ ВІЙСЬКОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПРІОРИТЕТ МІЖНАРОДНОГО ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

Бегма Віталій Миколайович,
доктор економічних наук, доцент
Шемаєв Володимир Миколайович,
доктор військових наук, професор
Онофрійчук Андрій Петрович,
кандидат економічних наук

Розглянуто проблемні питання експорту військових технологій як одного з пріоритетів воєнно-економічної політики України, проаналізовано світові тенденції у сфері трансферу військових технологій, висвітлено чинники, які стримують розвиток експорту військових технологій в Україні, а також зазначено ключові причини неефективної діяльності спецекспортерів у цій сфері. Запропоновано рекомендації щодо стимулювання розвитку трансферу (у т.ч. експорту) військових технологій у контексті поглиблення співпраці України з державами Європейського Союзу і НАТО.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, воєнно-економічне співробітництво, військові технології, трансферт технологій, оборонна промисловість.

Begma Vitaliy, Shemaev Volodymyr, Onofriychuk Andriy

THE DEVELOPMENT OF EXPORTS OF MILITARY TECHNOLOGY AS A PRIORITY OF MILITARY-ECONOMIC POLICY OF UKRAINE

Problematic issues of exports of military technology, as one of the priorities of the military-economic policy of Ukraine, are considered, global trends in the field of transfer of military technology are analyzed, the factors that hinder the development of exports of military technology in Ukraine are highlighted, as well as the key reasons for the inefficient activity of arms exporters in this field are specified. Recommendations for stimulating the development of transfer (including export) of military technology in the context of deepening cooperation between Ukraine and countries of the European Union and NATO are given.

Keywords: foreign trade, military and economic cooperation, military technologies, transfer of technologies, defense industry.

В умовах складної економічної ситуації в Україні одне з найважливіших завдань влади полягає в пошуку додаткових джерел фінансування модернізації українського оборонно-промислового комплексу (ОПК) та переозброєння Збройних Сил (ЗС) України. Різне погіршення стану реального сектору економіки, зменшення обсягів виробництва промислової продукції у 2014 р. на 10,1 %, у першому півріччі 2015 р. – на 20,5 % пов'язані, зокрема, зі зниженням основних економічних показників діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу.

З-поміж основних причин незадовільного функціонування ОПК визначають втрату провідної ролі наукових досліджень у розробленні та впровадженні сучасних технологій виробництва озброєнь та військової техніки [2].

Водночас окрема наукова продукція військової промисловості нашої держави й досі залишається конкурентоспроможною на міжнародному ринку озброєнь та військової техніки (ОВТ). Проте, оскільки українські підприємства не мають достатніх фінансових ресурсів для налагодження масового конкурентного виробництва, а укладання міжнародних контрактів є досить складним, часто політично заангажованим процесом, значна кількість технологій виробництва військового призначення та подвійного використання (далі – військові технології) залишається нереалізованою і з кожним роком втрачає свою новизну й актуальність.

На міжнародному ринку ОВТ існує тенденція до зростання попиту на військові технології як на окремий предмет воєнно-економічного співробітництва. Протягом останніх років експорт військових технологій сформувався як окремий напрям міжнародного воєнно-економічного співробітництва.

Завдяки значному потенціалу нашої держави щодо подальшого розвитку цього виду воєнно-економічних відносин експорт військових технологій є одним із важливих інноваційних напрямів розвитку економіки держави загалом та міжнародного воєнно-економічного співро-

бітництва України зокрема. Водночас існують певні труднощі, що виникають під час експорту військових технологій, пов'язані з проведенням маркетингових досліджень у цій сфері тощо. Це зумовлено специфікою міжнародного ринку озброєнь.

За цих обставин особливого значення для України набуває *загальна проблема* підвищення ефективності міжнародного воєнно-економічного співробітництва у сфері експорту військових технологій, передусім з державами – членами ЄС і НАТО, задля забезпечення зростання обороноздатності України, отримання сучасного озброєння та військової техніки, сприяння усуненню штучних обмежень у військово-технічній і оборонно-промисловій співпраці та просування нашої держави в ролі експортера або імпортера на світовому ринку озброєнь тощо.

Аналіз останніх наукових досліджень, у яких започатковано вирішення означеної проблеми, свідчить, що наукові дослідження у сфері воєнно-технічного співробітництва здійснювали В. Горбулін, О. Гладковський, І. Іванова, В. Бадрак, С. Дидинський, С. Згурець, Р. Корж, О. Коростельов, О. Свергунов, В. Ткачук, В. Нестеренко, Ю. Пащенко, А. Шевцов, В. Шеховцов, Ю. Шимов, О. Чернов та ін. [3–5]. Водночас з тим потребує наукового обґрунтування низка проблемних питань, які залишаються не врегульованими. Потребують висвітлення питання, що пов'язані із вдосконаленням *механізму експорту військових технологій*, у т.ч. принципів державного регулювання експорту військових технологій, забезпеченням захисту інтелектуальної власності в оборонно-промисловому секторі економіки нашої держави, визначенням ринкової вартості військових технологій, розробленням ефективної системи маркетингу військових технологій.

Мета статті – обґрунтувати необхідність та визначити напрями розвитку експорту військових технологій як пріоритетного напрямку міжнародного воєнно-економічного співробітництва.

Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо експорту військових

технологій свідчить, що традиційно держави й окремі підприємства, які досягли високого технічного рівня, прагнуть зберегти свою монополію на нові технології. Адже що вищим є ступінь монополізації науково-технічного та виробничо-управлінського досвіду, то сильнішими є позиції власника технології на товарному ринку. Водночас поширеною є також тенденція щодо здійснення трансферу технологій комерційними або некомерційними шляхами (табл. 1).

Трансфер технологій комерційними шляхами передбачає розгляд технології як специфічного товару, що підлягає продажу (обміну) на міжнародному ринку. При комерційному трансфері технологій покупець нової технології отримує у своє розпорядження науково-технічні розробки або створені виробничо-технологічні процеси. Використання таких розробок і процесів як елементів продуктивного капіталу дає змогу випускати товарну продукцію з підвищеною конкурентоспроможністю [1].

Варто зазначити, що за сучасних умов трансфер військових технологій як специфічний вид міжнародного трансферу технологій на некомерційній основі майже не відбувається. Це пояснюється особливим призначенням військових технологій і підвищеним рівнем контролю щодо трансферу технологій, потребами захисту національної безпеки держави, яка володіє такою технологією.

Необхідно зауважити, що вже в середині 90-х років минулого століття річні обсяги експорту військових технологій таких держав, як Франція, Італія

та Іспанія, становили від 200 млн до 1,5 млрд дол. США. Варто звернути увагу на те, що дві останні держави на той момент за обсягами експорту товарів військового призначення та подвійного використання поступалися Україні [3].

Нині провідними державами – експортерами військових технологій є США, Російська Федерація, Ізраїль, Франція, Італія, Китай та Індія. Крім того, фахівці зазначають, що активність країн Тихоокеанського регіону щодо імпорту військових технологій протягом кількох останніх років помітно зросла. Водночас збільшення обсягу експорту військових технологій відбувається в умовах існування тенденції до збільшення обсягів міжнародного трансферу технологій загалом.

Зростання ролі експорту технологій є особливо помітним на міжнародному ринку ОВТ. У посиленні зазначеної тенденції значну роль відіграв тендер *MMRCA*, який тривав у період 2005–2012 рр. та організовувався Індією для придбання 126 винищувачів загальною вартістю понад 10 млрд дол. США. У тендері брали участь провідні виробники авіаційної та авіакосмічної техніки, з-поміж яких концерни *Boeing* (США), *Lockheed Martin* (США), *EADS* (Європа), *Rafale* (Франція), *Gripen* (Швеція). Російський ОПК був представлений винищувачем МиГ-35. Локалізація виробництва основної частини винищувачів (108 із 126) на території Індії була однією з основних вимог цього тендера.

Російські представники, які вже раніше здійснювали експорт військових

Таблиця 1

Форми міжнародного трансферу технологій

Некомерційні форми міжнародного трансферу технологій	Комерційні форми міжнародного трансферу технологій
<ul style="list-style-type: none"> • військово-політичне шпигунство; • промислове (комерційне) шпигунство; • зарубіжне патентування винаходів, корисних моделей, промислових зразків; • публікації про науково-технічні досягнення в наукових та інших журналах; • виступи на міжнародних симпозиумах, конференціях, нарадах, семінарах тощо; • виставки. 	<ul style="list-style-type: none"> • утворення спільних підприємств; • міжнародна торгівля високотехнологічними товарами; • придбання зарубіжних високотехнологічних підприємств у повну власність або придбання частини їх акцій; • консалтинг; • будівництво за кордоном об'єктів «під ключ»; • продаж ліцензій.

Джерело: складено авторами з використанням даних [2].

технологій до Індії, одразу після початку тендеру заявили про готовність виконати вищезазначену умову. За таких обставин інші учасники тендера теж були змушені прийняти тендерні умови індійської сторони. Характерним є те, що під час подання тендерних пропозицій американський концерн *Boeing*, який раніше був принциповим противником передачі технологій виробництва своєї продукції і неодноразово відмовлявся від контрактів на постачання авіаційної техніки з подальшою передачею технологій, уперше за історію свого існування погодився на передачу стороні замовника технології виробництва власної продукції [4]. Проте, навіть незважаючи на цю обставину, у січні 2012 р. переможцем тендера *MMRCA* був оголошений французький концерн *Rafale* [5].

Вищенаведене є характерним прикладом сучасних тенденцій розвитку відносин на міжнародному ринку ОВТ. На думку експертів, протягом найближчих років *передача технологій виробництва буде однією з умов проведення більшості аналогічних тендерів, а щорічний обсяг експорту військових технологій постійно зростатиме.*

Зростання попиту з боку низки держав на придбання військових технологій із подальшим розгортанням високотехнологічного виробництва товарів військового призначення та подвійного використання на власній території зумовило розбудову основними державами-експортерами міжнародного ринку ОВТ власних систем трансферу військових технологій як інноваційного напрямку розвитку економіки. Так, наприклад, під час наукової конференції «Росія – XXI століття» зазначалося, що Російська Федерація за рахунок експорту технологій (у т.ч. військових) протягом найближчих років може в перспективі отримати близько 165 млрд дол. США. Хоча при цьому наголошувалося, що лише 5–7 % російських підприємств нині спроможні займатися інноваційною діяльністю [6].

Поступове зростання ролі експорту військових технологій упродовж найб-

лижчих років *відкриває нові експортні можливості для вітчизняної військової промисловості.*

Варто зазначити, що розгляд перспектив експорту військових технологій вітчизняними фахівцями здійснюється вже протягом тривалого часу. Так, ще в 1998 р. науковий резонанс викликали наміри влади щодо організації в Україні спеціалізованого агентства з трансферу технологій [7].

Основними аргументами прихильників цього напрямку розвитку військової промисловості були такі:

- економічна вигода від експорту військових технологій – поліпшення показників сальдо платіжного балансу України, залучення додаткових фінансових ресурсів у військово-промисловість держави;
- досвід передових держав-учасниць міжнародного ринку ОВТ щодо здійснення експорту військових технологій;
- збереження та розвиток науково-технічної діяльності нашої держави (у т.ч. кваліфікованих кадрів) [3].

Водночас деякі експерти наголошували на існуванні загрози втрати Україною контролю та прав власності на наявні військові технології у зв'язку з посиленням тенденцій до міграції провідних наукових фахівців, потрапляння зазначених технологій у тіньовий ринок економіки.

Проте, незважаючи на початковий намір українських експортерів озброєнь створити спеціалізоване агентство для реалізації військових технологій, на практиці експорт технологій продовжував здійснюватися на основі децентралізованого підходу. З одного боку, у 1998 р. у складі концерну «Укрспецекспорт» була створена нова структура – державне підприємство «Спецтехноекспорт», яка мала забезпечити централізований експорт військових технологій. З іншого, українська влада надала додаткові повноваження низці спеціалізованих структур. Так, якщо державне підприємство «Спецтехноекспорт» організовувало та здійснювало контроль експорту технологій виробництва військових товарів,

то інші спеціально створені установи організували і здійснювали контроль експорту технологій подвійного призначення.

Крім того, повноваженнями пошуку новітніх науково-технічних розробок, доведення їх до товарного вигляду та подальшої реалізації був наділений «Український центр інновацій і технологій»; створення вигідних умов для діяльності самих учених повинні були забезпечити технологічні парки, що виникли на базі деяких академічних інституцій. Проте ця схема стимулювання експорту військових технологій не забезпечила значних успіхів.

Незважаючи на відсутність постійно діючого алгоритму, протягом минулих років Україна все-таки набула певного досвіду щодо експорту військових технологій. Так, на початку минулого десятиліття вітчизняні виробники озброєння та військової техніки виграли тендер на поставку 1000 танків моделі Т-84 «Ятаган» до Туреччини. Загальна сума контракту оцінювалася експертами в близько 4,5 млрд дол. США. Однією з найважливіших умов турецької сторони була передача технологій виробництва зазначеної моделі танка. Проте внаслідок погіршення показників економічного розвитку Туреччини зазначений контракт не був реалізований [8].

Протягом останніх років держави Азії та Близького Сходу – традиційні замовники українських озброєнь також висловлювали і продовжують висловлювати намір не просто імпортувати товари військового призначення та подвійного використання, а отримувати саме право власності на використання військових технологій. Одними з перших вітчизняних контрактів з умовою експорту військових технологій були контракти стосовно передачі технологій організації порохового виробництва В'єтнаму, експорту технологій виробництва літаків до Ірану, продаж Китайській Народній Республіці технологій створення іонно-плазмового двигуна для космічних апаратів та виробництва газових турбін для військово-морських сил цієї держави [3].

Особливо значний суспільний резонанс викликав експорт технологій виробництва літаків до Ірану, що відбувався у спосіб поступового переходу від постачання вузлів і агрегатів до самостійного виробництва літаків Ан-140 іранськими фахівцями *HESA*. Варто зазначити, що в цьому випадку відбувся експорт ключової технології літакобудування.

На думку фахівців [4, 8, 9], особливо важливий позитивний вплив на розвиток вітчизняної військової промисловості мало укладання контракту з Пакистаном на виробництво українських танків моделі МТБ-2000 на території цієї держави, що супроводжувалося експортом технологій виробництва. Більшість експертів вважає, що укладення зазначеного контракту дозволило вітчизняному танковому будівництву істотно поліпшити свої економічні показники й уникнути незворотних деструктивних явищ у цій галузі. Крім того, важливий вплив на розвиток військової промисловості нашої держави здійснив проект вітчизняного «Спецтехноекспорту» і британської компанії *Fast Craft Naval Supplise Ltd*, у межах якого на території Болгарії за українськими технологіями було організовано виробництво патрульних кораблів для держав Середньої Азії та Африки.

У період 2001–2008 рр. аналогічних контрактів могло би бути значно більше, проте вітчизняні виробники переважно відмовлялися від них, мотивуючи це тим, що експорт готової продукції може принести більший дохід. Однак за відсутності державного замовлення та наявності високого рівня конкуренції на міжнародному ринку ОВТ значна кількість підприємств військової промисловості України протягом зазначеного періоду фактично припинила своє існування, а більшість військових технологій втратили свою актуальність на міжнародному ринку ОВТ [9].

Так, протягом минулих років представники уряду США неодноразово зверталися до української влади із пропозицією щодо трансферу технологій виробництва станцій пасивної радіоелект-

ронної розвідки «Кольчуга». Проте з огляду на те, що зазначена продукція була і є конкурентоспроможною на міжнародному ринку ОВТ, українська сторона неодноразово заявляла про готовність до експорту технології виробництва станції розвідки «Кольчуга» тільки за умови, що вартість трансферу становитиме не менше, ніж вартість 50 одиниць готової продукції [3].

Упродовж 2009–2010 рр. в Україні відбувалося поступове зростання обсягів експорту військових технологій. Так, у цей період феодосійська суднобудівна компанія «Море» уклала контракт із китайськими представниками на виготовлення й передачу технологій виробництва десантних кораблів моделі «Зубр». Відповідно до договірних відносин, завод здійснив експорт двох готових кораблів та надав китайській стороні послуги українських фахівців із подальшою передачею прав власності на технологію для спільного виробництва ще двох кораблів на території Китаю. Вартість договірних відносин перевищила 200 млн дол. США. Експерти зазначають, що у структурі ціни цього договору частка вартості передачі військових технологій становила близько 30 % [9].

Останнім часом іноземні партнери дедалі частіше виявляють готовність імпортувати військові технології. Так, на міжнародній виставці зброї «EuroSatory-2012» уповноважені українські та тайландські представники підтвердили можливість спільного виробництва (із подаль-

шою передачею прав на володіння технологією виробництва) на території Таїланду бронетранспортерів моделі ЗЕ-1. Орієнтовна вартість договірних відносин становить понад 110 млн дол. США. Крім того, уповноважені представники нашої держави протягом останнього часу неодноразово заявляли про готовність до спільного виробництва бронетранспортерів разом із представниками Казахстану. За прогнозами експертів, орієнтовна вартість цих договірних відносин може становити близько 150 млн дол. США [9].

Вартість зазначених експортних угод зазвичай складається із трьох компонентів:

- вартість продукції, яка виготовлена безпосередньо державою-експортером;
- вартість продукції, яка виготовлена спільно представниками держави-експортера та держави-імпортера;
- вартість переданої технології (вартість ліцензій).

Реалізація таких проектів позитивно вплине на розвиток військової промисловості України, а середньорічний обсяг експорту військових технологій може становити щонайменше 200 млн дол. США [10]. Аналіз стану вітчизняного експорту військових технологій дозволив надати характеристику його основних показників (табл. 2).

Вищезазначену характеристику складено на основі аналізу результатів попередніх років. Насамперед варто наголосити, що за наявності значної кількості негативних чинників впливу українські підприємства все ж спромоглися здійс-

Таблиця 2

Характеристика вітчизняного експорту військових технологій

Показники	Характеристика
Географічна структура	Держави Перської затоки, Південно-Східної Азії, СНД та Китай
Предметна структура	Технології виробництва літаків, танків, бронетранспортерів, військових суден, модернізація раніше експортованої техніки
Середньорічний обсяг	Близько 30 млн дол. США
Ступінь державного контролю	Низький. Через недостатньо ефективну систему контролю Україна втратила значну кількість військових технологій і, як наслідок, можливість укладання контрактів на експорт готової продукції чи технологій її виготовлення
Ступінь реалізації Україною експортного потенціалу військових технологій	Не перевищує 25 %. Експорт військових технологій є несистемним. Протягом двох-трьох років зазвичай укладається один контракт

Джерело: складено авторами.

нювати експорт військових технологій. Проте за умов відсутності ефективної державної політики Україна не використовувала власний експортний потенціал повною мірою, що призвело до істотного занепаду вітчизняного ОПК.

Досліджуючи можливості України щодо географічної диверсифікації експорту військових технологій, необхідно зазначити, що для вітчизняних виробників одними з найперспективніших є ринки ОВТ держав Азії, Близького Сходу та Південної Америки. Крім того, за сучасних умов Україна має також перспективи щодо військово-технічної співпраці з державами з високим рівнем економічного розвитку, передусім з країнами – членами ЄС і НАТО.

Варто зауважити, що порівняно із трансфером готових зразків озброєнь та військової техніки поглиблення взаємодії України з державами євроатлантичної спільноти у спосіб розвитку трансферу військових технологій є тривалим процесом і має низку переваг, до основних з яких належать:

- якісне поглиблення військово-технічної співпраці держав-учасниць трансферу;
- перспектива подальшої співпраці (трансфер комплектуючих засобів для виробництва готової продукції);
- економія фінансових ресурсів з боку держави-імпортера військових технологій;
- розвиток військово-технічного складника економіки держави-імпортера військової технології.

Отже, у разі налагодження ефективної системи експорту військових технологій, у т.ч. з країнами – членами ЄС та НАТО, Україна здатна суттєво збільшити обсяги власного експорту за такими напрямками:

- експорт ракетно-космічних технологій (з урахуванням вимог Режиму контролю ракетних технологій);
- експорт технологій виробництва танкової та бронетанкової техніки, двигунів для танкової і бронетанкової техніки;
- експорт технологій модернізації сучасної військової техніки (яка була експортована іноземним партнерам раніше);

- експорт авіаційних технологій та технологій авіаційного двигунобудування;

- експорт технологій виробництва суден, у т.ч. технологій створення підводних телекерованих апаратів;

- експорт технологій створення електронно-оптичних виробів, навігаційних приладів, головок самонаведення для ракет «земля – повітря», «повітря – повітря» та артилерійських снарядів;-

- експорт технологій виробництва станцій радіотехнічного контролю, звукометричних систем артилерійської розвідки, складних систем управління, апаратури радіозв'язку, радіотехнічної та радіоелектронної боротьби, створення безпілотних літальних апаратів, авіаційних і ракетних систем прицілювання тощо [10].

Варто зазначити, що Україна має значні перспективи щодо взаємодії з державами Європейського Союзу і НАТО стосовно обох складників міжнародного трансферу військових технологій: експорту та імпорту.

З огляду на вищезазначене стає очевидним, що відсутність заходів державної влади щодо збільшення обсягів експорту військових технологій як альтернативного шляху їх використання призводить до недоотримання підприємствами ОПК України значної кількості фінансових ресурсів, що в умовах конкурентного ринку фактично є збитками цих підприємств.

За такої ситуації **розроблення ефективного механізму експорту військових технологій є одним із першочергових напрямів удосконалення державної політики у сфері військово-технічного розвитку України.**

Основними принципами під час здійснення державного регулювання експорту військових технологій мають бути:

- забезпечення відповідності методів державного регулювання потребам забезпечення національної безпеки держави;

- використання наукових методів визначення економічної доцільності експорту військових технологій;

- оптимальне поєднання інструментів обмеження та стимулювання експорту військових технологій;

- реалізація заходів з державного регулювання експорту військових технологій на основі створення відповідної нормативно-правової бази та суворого контролю за дотриманням такої бази;

- стимулювання створення й використання підприємствами-експортерами власної системи внутрішньофірмового експортного контролю;

- встановлення високого рівня відповідальності (у т.ч. кримінальної) за невиконання нормативно закріплених вимог системи державного регулювання експорту військових технологій.

Висновки

1. Нині експорт військових технологій є невід'ємним складником міжнародних економічних відносин. Протягом останніх років учасниками міжнародного ринку ОВТ, у т.ч. Україною, було сформовано певний організаційно-економічний механізм експорту військових технологій, використання якого суттєво підвищує ефективність здійснення експортних операцій зі зразками ОВТ.

2. Незважаючи на загальний недостатньо ефективний організаційно-економічний механізм експорту вітчизняних військових технологій, Україна має певні позитивні результати в цій сфері відносин на міжнародному ринку ОВТ. Проте експорт військових технологій часто здійснюється за заниженими цінами, без попереднього науково-обґрунтованого аналізу його доцільності. Водночас іноземні партнери дедалі частіше висловлюють наміри щодо імпорту вітчизняних військових технологій, що відкриває значні перспективи перед ОПК України.

3. Потенціал оборонно-промислового сектору України щодо експорту військових технологій є досить високим: нашу країну вважають однією з дев'яти держав світу, які володіють повним циклом виробництва військово-транспортних і транспортних літаків, хоча за останні десять років експорт авіаційної техніки базувався переважно на продажу літаків та вертольотів, які були зняті з озброєння вітчизняної армії.

До перспективних напрямів технологічної компоненти оборонно-промислового сектору економіки України належать космічні й авіаційні технології, технології, пов'язані зі створенням систем зв'язку, радіолокаційної техніки, високоточної зброї, систем наведення та управління, складних інформаційних систем, систем розвідки, у т.ч. космічних. За результатами статистичного аналізу, з наявної на сьогодні науково-технологічної бази близько 60 % технологій можна визначити як сучасні і близько 8 % – як унікальні на світовому рівні. Вищезазначене передусім є наслідком значного потенціалу вітчизняної військової промисловості, який сформувався за радянських часів.

4. Унаслідок низького рівня фінансового забезпечення оборонної промисловості протягом останніх років науковий потенціал ОПК України істотно знизився. Крім того, неефективна система патентування, ускладнення процесу експорту технологій, вплив перспективних фахівців істотно загострюють деструктивні явища у науковій сфері військової промисловості.

За таких умов першочерговим завданням розвитку ОПК України є пошук додаткових джерел фінансових ресурсів, у т.ч. завдяки розвитку експорту військових технологій.

5. Позитивний вплив від збільшення обсягів експорту військових технологій полягає в такому:

на загальнодержавному рівні:

- підвищення активу платіжного та зовнішньоторговельного балансів України;

- забезпечення вітчизняної економіки додатковими фінансовими ресурсами, що стимулюватиме зростання сукупного ВВП держави;

- розвиток науково-технічного потенціалу нашої держави;

- підвищення якості озброєння та військової техніки, що використовується вітчизняною армією;

- розвиток системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні;

- сприяння переходу українського суспільства до моделі постіндустріального розвитку;

- забезпечення національної безпеки держави;

на рівні оборонно-промислового сектору економіки України:

- забезпечення збільшення фінансових ресурсів підприємств військової промисловості, а отже, її розвиток загалом;

- розширення експортного сегмента продукції вітчизняних підприємств на міжнародному ринку ОВТ;

- поліпшення умов діяльності українських учених, які працюють в ОПК України;

- сприяння збільшенню наукового потенціалу вітчизняної військової промисловості.

Таким чином, незважаючи на наявність значної кількості деструктивних тенденцій розвитку військової промисловості, нині вітчизняний ОПК має значний потенціал щодо експорту військових технологій, збільшення обсягу якого може позитивно вплинути не тільки на розвиток зазначеної галузі промисловості, а й на економічний та науково-технічний розвиток нашої держави загалом.

6. Розвиток трансферу (у т.ч. експорту) військових технологій у контексті поглиблення співпраці України з державами *Європейського Союзу і НАТО сприятиме* подальшим євроінтеграційним процесам України, позитивно впливатиме на підвищення обороноздатності держав євроатлантичного простору та України, забезпечить стабілізацію військово-політичної ситуації на Європейському континенті загалом і в Україні зокрема.

Для реалізації потенціалу збільшення експорту військових технологій в Україні необхідно:

Міністерству економічного розвитку і торгівлі України:

- забезпечити реалізацію Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» у спосіб розроблення та введення в дію відповідних державних стандартів і методик, проведення патентно-кон'юнктурних досліджень під час розроблення науково-технічних прогнозів розвитку технологій та їх складників, їх створення,

визначення доцільності набуття і/або передачі прав на них, підготовки до виробництва продукції з їх застосуванням (відповідно до статті 14 зазначеного Закону).

Міністерству економічного розвитку і торгівлі України спільно з ДК «Укроборонпром»:

- розробити та впровадити методику визначення доцільності експорту військових технологій та визначення ринкової вартості військових технологій. З огляду на специфіку військових технологій критерії доцільності їх експорту мають враховувати не тільки економічні показники, а й низку інших чинників, з-поміж яких необхідність забезпечення потреб національної безпеки держави є одним з основних. Визначення мінімальної економічно доцільної вартості експорту, середньої ринкової вартості технології, витрат під час створення технології, порівняння цих та інших показників аналізу надасть можливість експортеру аргументувати свою позицію щодо вартості технології на переговорах, визначити міру доцільності експорту вартісної пропозиції потенційного імпортера, ухвалити рішення щодо доцільності укладання договору на експорт.

ДП «Український Інститут промислової власності»:

- здійснити науково-обґрунтоване збільшення обсягів необхідних фінансових ресурсів суб'єктам патентування для поліпшення показників патентування вітчизняних військових технологій та з урахуванням взаємозалежності кількісних показників патентування й розвитку експорту військових технологій.

ДК «Укроборонпром» спільно з МЗС України та спеціальними службами:

- розробити ефективну систему маркетингу військових технологій з урахуванням: здійснення загального аналізу кон'юнктури ринку ОВТ (виконання якого дає змогу проаналізувати основні причинно-наслідкові зв'язки чинників впливу і спрогнозувати ринкову кон'юнктуру у майбутньому); детального вивчення та врахування неекономічних чинників впливу на формування попиту і

пропозиції на ринку військових технологій; моніторингу діяльності конкурентів-виробників ОВТ; удосконалення нормативно-правової бази у сфері регулювання ціноутворення на ринку технологій.

Список використаних джерел

1. *Про рішення* Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 27.05.2015 р. № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
2. *Про схвалення* Концепції Державної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.01.2016 р. № 19-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/19-2016-%D1%80>
3. *Горбулін В. П.* Вхідження ОПК України в європейський оборонно-промисловий простір / В. П. Горбулін, В. С. Шеховцов, А. І. Шевцов // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 1(34). – С. 5–10.
4. *Бадрак В.* Особливості реформування збройних сил та оборонно-промислових комплексів країн Центральної та Східної Європи: аналіт. дослідження / В. В. Бадрак, С. Ю. Гончаров, А. В. Міхненко; за заг. ред. В. В. Бадрака. – К.: ЦІАКР, 2014. – 192 с.
5. *Свергунов О. О.* Управління експортною політикою у сфері військово-технічного співробітництва в умовах криз: світовий досвід та Україна / О. О. Свергунов // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 3. – С. 166–176.
6. *Стратегія* економічного розвитку країн в умовах глобалізації: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів, (Дніпропетровськ, 15–16 березня 2013 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, Дніпр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ: Біла К. О., 2013. – 93 с.
7. *Дахно І. І.* Міжнародна торгівля / І. І. Дахно. – К.: МАУП, 2003. – 296 с.
8. *Бадрак В. В.* Експорт ХХІ: ставки на технології / В. В. Бадрак // Дзеркало тижня. – 2003. – № 2. – С. 8–13.
9. *Нургалеев А.* Борьба за победу в тендере ММРСА продолжается [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aviaport.ru/news/2011/02/17/211117.html>
10. *Рябов К.* Два «достижения» тендера ММРСА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://topwar.ru/27706-dva-dostizheniya-tendera-mmrsa.html>
11. *Бадрак В. В.* Україна на світовому ринку озброєнь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/cacds/ukr1.1.htm>
12. *Бегма В. М.* Перспективи України щодо експорту технологій виробництва товарів військового призначення та подвійного використання як інноваційного напрямку розвитку вітчизняної економіки / В. М. Бегма, Б. П. Щеглюк // Проблеми науки. – 2013. – № 12. – С. 21–27.
13. *Панасенко Д. А.* Резерви підвищення конкурентоспроможності українського військового бізнесу на світовому ринку озброєнь / Д. А. Панасенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 12(91). – С. 120–125.
14. *Старостин А.* Экспорт военных технологий: кому это выгодно? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://myfin.net/ukraine/economy-and-finances-ua/eksport-voennykh-technologij-komu-eto-vygodno-09125774.html>
15. *Бадрак В. В.* Найсекретніший ринок / В. В. Бадрак // Контракти. – 2003. – № 43. – С. 3–7.

References

1. *Pro rishennia* Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku «Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 27.05.2015 r. № 287/2015 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 6, 2015 “On National Security Strategy of Ukraine”: the Decree of the President of Ukraine dd. May 27, 2015 № 287/2015]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> [in Ukrainian].
2. *Pro skhvalennia* Kontseptsii Derzhavnoi tsilivoi prohramy reformuvannia ta rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu na period do 2020 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.01.2016 r. № 19-r [On approval of the Concept of the State program of reforming and developing the defense industry for the period until 2020: the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dd. January 20, 2016 №19-p]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-2016-%D1%80> [in Ukrainian].
3. *Horbulin, V. P., Shekhovtsov, V. S., Shevtsov, A. I.* (2015). Vkhodzhennia OPK Ukrainy v yevropeiskyi oboronno-promyslovyi prostir [The entry of the defense industry of Ukraine into the European defense industrial space]. Stratehichni priorytety – Strategic Priorities, 1 (34), 5-10 [in Ukrainian].
4. *Badrak, V. V., Honcharov, S.I., Mikhnenko, A.V.* (2014). Osoblyvosti reformuvannia zbroinykh syl ta oboronno-promyslovykh kompleksiv krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy: Analit. doslidzhen-

nia [Particularities of reforming the armed forces and defense industry in Central and Eastern Europe: analytical research]. Kyiv [in Ukrainian].

5. *Sverhunov, O. O.* (2014). Upravlinnia eksportnoiu politykoiu u sferi viiskovo-tekhnichnoho spiv-robitnytstva v umovakh kryz: svitovyi dosvid ta Ukraina [Export management policies in the field of military-technical cooperation in crisis: world experience and Ukraine]. *Stratehichni priorytety – Strategic Priorities*, 3 [in Ukrainian].

6. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku krain v umovakh hlobalizatsii* : materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. molodykh uchenykh ta studentiv (Dnipropetrovsk, 15–16 bereznia 2013 r.) [The strategy of economic development of countries in the context of globalization: materials of IV International Academic and Practical Conference of Young Scientists and Students (Dnipropetrovsk, March 15-16, 2013)]. – Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

7. *Dakhno, I. I.* (2003). Mizhnarodna torhivlia [International trade]. Kiev [in Ukrainian].

8. *Badrak, V. V.* (2003). Eksport XXI: stavky na tekhnolohii [Export XXI: betting on technology]. *Dzerkalo tyzhnia – Mirror of the week*, 2 [in Ukrainian].

9. *Nurgaleev, A.* Borba za pobedu v tendere MMRCA prodolzhaetsia [The fight for victory in the tender MMRCA is continuing]. Retrieved from <http://www.aviaport.ru/news/2011/02/17/211117.html> [in Russian].

10. *Riabov, K.* Dva «dostyzhennia» tendera MMRCA [The two “achievements” of the tender MMRCA]. Retrieved from <http://topwar.ru/27706-dva-dostizheniya-tendera-mmrc.html> [in Russian].

11. *Badrak, V. V.* Ukraina na svitovomu rynku ozbroien [Ukraine in the global arms market]. Retrieved from <http://old.niss.gov.ua/cacds/ukr1.1.htm> [in Ukrainian].

12. *Begma, V. M.*, *Shcheliuk, B. P.* (2013). Perspektyvy Ukrainy shchodo eksportu tekhnolohii vyrobnytstva tovariv viiskovoho pryznachennia ta podviinoho vykorystannia yak innovatsiinoho napriamu rozvytku vitchyznianoï ekonomiky [Ukraine’s prospects on the export of production technologies of military goods and dual-use items as an innovative trend of the national economy]. *Problemy nauky – Problems of science*, 12, 21–27 [in Ukrainian].

13. *Panasenko, D. A.* (2008). Rezervy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ukrainskoho viiskovoho biznesu na svitovomu rynku ozbroien [Efficiency enhancement potential of Ukrainian military business in the global arms market]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini - The formation of market relations in Ukraine*, 12, 120–125 [in Ukrainian].

14. *Starostyn, A.* Eksport voennykh tekhnolohiy: komu eto vyhodno? [Exports of military technology: who benefits?]. Retrieved from <http://myfin.net/ukraine/economy-and-finances-ua/eksport-voennykh-tekhnologij-komu-eto-vygodno-09125774.html> [in Russian].

15. *Badrak, V. V.* (2003). Naisekretnishyi rynek [The most secret market]. *Kontrakty – The Contracts*, 43, 3-7 [in Ukrainian].